

1. Bronius Dundulis apie Lietuvos ekonomikos augantį poreikį uostams

Ekonominis Lietuvos vystymasis XVI a. vis labiau kėlė reikalą turėti laisvą priėjimą prie Baltijos jūros. Didėjo grūdų ir miško bei jo gaminių eksportas ir, apskritai, plėtėsi Lietuvos prekybiniai ryšiai su Vakarų Europos šalimis. Lietuva galėjo prekiauti su Vakarais, tik tarpininkaujant lenkų ar vokiečių pirkliams ir uostams (Gdansko, Karaliaučiaus, Rygos, Klaipėdos), o tai brangiai kainuodavo. Apie XVI a. vidurį Lietuvoje suaktyvėjo domėjimasis jūra, laisvais prekybos keliais. Šis interesas Lietuvoje pasireiškė vėliau negu sąjunginėje Lenkijoje. Iki šiol Lietuvos feodalai nedėjo didesnių pastangų išvaduoti kryžiuočių užkariautoms vakarinėms lietuvių žemėms ir Nemuno žemupiui bei atgauti Klaipėdos uostui. Vėliau tai padaryti buvo jau sunkiau. Nebuvo galima laukti, kad Prūsijos kunigaikštis Albrechtas, Lenkijos vasalas, savo noru atsisakytų paveldėtų iš Ordino žemių palei Lietuvą. Išliko Lietuvos žymiojo politikos Vilniaus vaivados ir valstybės kanclerio Mikalojaus Radvilos Juodojo 1565 m. pareikšta mintis: „Būtų labai gera, jei Nemuną patys valdytume“.

Nemuno arterija (kurios žemupys buvo kryžiuočių rankose) aptarnavo centrinę valstybės dalį. Ja bei jos atsišakojimais ir mariomis buvo galima pasiekti Karaliaučiaus, Klaipėdos (vokiečių rankose Klaipėda garsėjo savo pilimi, o ne uostu, kurį užgožė Karaliaučius) ir net Gdansko uostus. Pietinė Lietuvos valstybės dalis savo prekybai naudojosi Bebro, Narevo, Bugo upėmis, įtekančiomis į Vislą. Toliau Visla per lenkų žemes galima buvo pasiekti Gdansko uostą, kuris XV a. antroje pusėje jau priklausė Lenkijai. Tačiau vien šiomis vandens arterijomis Lietuvos valstybė negalėjo tenkintis. Šiaurinei ir šiaur rytinei Lietuvos valstybės daliai svarbus užsienio prekybos vandens kelias į Baltijos jūrą buvo Dauguvos upė, kurios žiotyse buvo Rygos uostas.

Iškilius klausimui dėl tolesnio Livonijos likimo, kartu pasidarė neaišku, kiek ateityje Lietuvos valstybė galės naudotis Dauguvos upe ir Rygos uostu. Iki šiol Dauguvos aukštupys su svarbiausiu prekybiniu centru Polocku buvo Lietuvos rankose, o jos žemupys su Ryga livoniečių valdžioje. Dėl Krymo totorių įsigalėjimo ir jų antpuolių nutrūko prekyba Juodąja jūra. Per Dauguvos upę nukreipė savo prekybos kelius Dnepro aukštupio rajonai. Baltarusiškos Polocko ir Vitebsko žemės jau iš seno buvo labai surištos su Livonija ir Ryga.

Bronius Dundulis, Lietuvos užsienio politika XVI a., Vilnius: Mintis, 1971, p. 156–157.